

SHUM BOLA — "G'AFUR G'ULOM

Ibrohimova Mohlaroy Abdubannob qizi

Qo'qon Davlat Universiteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya. „Shum bola“ — o'zbek yozuvchisi va shoiri G'afur G'ulom qalamiga mansub qissa. Muallif asarni 1936-yil yozgan. Qissa bir necha marta nashr qilingan. Qissada ijodkorning bolaligi, XX asr boshidagi Toshkent hayoti tasvirlangan. Qissa o'tkir hajviy asar bo'lib, haqiqiy voqealar va shaxslar taqdiriga asoslangan. Asar markazida yozuvchining hayotidan olingan ko'p faktlar turgan bo'lsa-da, u avtobiografik emas. Unda haqiqiy tarixiy faktlarga nisbatan badiiy to'qima, fantaziya kuchli. Qissani F. Shayhutdinova[1] (1968) hamda A. Naumov[2] (1970) rus tiliga, V. Grimich[3] (1991) ukrain tiliga tarjima qilingan. 1977-yil asar asosida „Shum bola“ filmi suratga olingan. Film ham o'zbek, ham xorijiy film tanqidchilari tahsiniga sazovor bo'lgan. 2023-yil asar BBC nashri tomonidan barcha davrlarning eng yaxshi top-100 bolalar kitoblari reytingiga kiritilgan[4]. Shu yili G'afur G'ulom tavalludining 120-yilligi munosabati bilan adib nomidagi nashriyot tomonidan qissaning yangi o'zbekcha nashri chop etilgan[5]. Qissada shum bola-Qoravoy haqida hikoya qilinadi. Qoravoy uyidan ketib qolib, o'zining topqirligi, zukkoligi, sho'x-shaddodligi tufayli turli sarguzashtlarni boshidan kechiradi. Shum bola bir guruh o'g'riga, har bir gapga „innaykeyin?“ deb javob qaytaruvchi boyga, giyohvand mullalarga duch keladi.

Kalit so'zlar: o'zbek, yozuvchi, qissa, asar, sarguzasht, munosabat, shum bola, film, tanqid, adib.

Kirish

„Shum bola“ (ruscha: Озорник) — G'afur G'ulomning shu nomli asari asosida 1977-yil olingan sarguzasht film. Filmga Damir Salimov rejissorlik qilgan, ssenariyni Shuhrat Abbosov va Aleksandr Naumov yozgan.[1] O'zbek kino ishqibozlarining sevimli filmlaridan biriga aylangan „Shum bola“ ham o'zbek, ham xorijiy film tanqidchilari tahsiniga sazovor bo'lib keladi.[2] Tinib-tinchimasligi sabab turli ko'rgiliklarga yo'liquvchi o'n yoshli Shum bola (filmdagi asl ismi Qoravoy) rolini Abduraim Abduvahobov o'ynagan.[3] Eski Toshkent bozor hayotini juda jonli va tabiiy tasvirlaydi. Muallif choyxona, bozor rastalari, boyvachchalar va oddiy xalq hayotini taqqoslash orqali jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlikni ko'rsatadi. Boylar hashamatli choyxonada dam olsa, kambag'al dehqon va kosiblarning u yerga kirishiga ruxsat berilmaydi. Asra kal obrazi chaqqon, xizmatga tayyor samovarchi sifatida tasvirlangan. Rang-barang to'ti esa asarga kulgili va jonli ruh bag'ishlaydi. Muallif bolalik xotiralari, bozor muhiti va jinnilar obrazlari orqali o'sha davrning urf-odatlarini, odamlar fe'l-atvori hamda xalqona hayotini yorqin aks ettiradi.

Asosiy g'oya: Bozor hayoti, xalq turmushi, ijtimoiy tabaqalanish va bolalik xotiralari badiiy hamda real tasvirlar orqali ochib berilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

Tuxum o'g'irlab sho'xliklari butun olamni buzgan, dakki eshitgan shum bola har joyda shunday sujet vositasida tasvirlanadi. Onasini hafa qilib uyidan chiqib ketgan bola, eshak so'yib adashgan, ovqat ustida tandirda poylagan, amakisining qushlarini halok qilgan, sabzi ekib o'g'irlikka yo'llangan shum bola.... Boyning xonadonida yolg'onlar bilan avragan shanson soplik sevimli pichog'i sinib qolganligi, toza itning o'limi, to'riq qashqaning oti o'lganda uning go'shtidan ko'p yeb, harom To'riq qashqa boyning imorati yonganda o'lib qoladi. Boyning omborxonasi va og'ilxonasiga o't ketadi. Bu yong'in esa boyning o'g'li Bo'riboyvachcha terakdan yiqilib o'lganda, chiroq yoqish oqibatida kelib chiqqan bo'ladi. Shum bola boyning oilasi butkul barbod bo'lganini aytgach, oxirida "xushxabar" sifatida boyning o'rtancha qizi Adol opaning o'g'il tuqqanini aytadi. Boy hayron bo'lib: "Adol opang hali erga tegmagan-ku!" deganida, Shum bola: "Xudo beraman desa erga tegmasa ham beraverar ekan, bolani aytasangiz, quyib qo'yganday aravakashingiz Badalning ,aravakashning, o'zi deb javob beradi. Ushbu so'nggi gapdan keyin boy butkul hushidan ketadi va Shum bolani uydin haydab yuborishadi. Bu sahna xalq og'zaki ijodidagi "Uch yolg'ondan qirq yolg'on" ertagi asosida g'oyat mahorat bilan yozilgan.

Tahlil va natija

Asarning birinchi nomi — "Dovdirash" edi. G'afur G'ulomning Shum bola qissasi — o'zbek adabiyotining shoh asari bo'lib, unda bolalik dunyosi, ijtimoiy muhit va davr fojealari kulgi ostida chuqur ochib berilgan. Asar avtobiografik xarakterga ega bo'lib, bosh qahramon timsolida yozuvchining o'z bolalik yillari aks etgan. Bosh qahramon obrazi shum bola — zukko, topag'on, sho'x va har qanday og'ir vaziyatdan ham kulgi bilan chiqib keta oladigan o'zbek bolasining yorqin timsoli. Asardagi kulgili sarguzashtlar tagida o'sha davrning og'ir ijtimoiy sharoiti, nochorlik va jamiyatdagi illatlar yotadi. XX asr boshlaridagi o'zbek qishlog'i va shahri hayoti, urf-odatlar, turli qatlam vakillari (savdogarlar, sayqallar, o'g'rilar va kambag'allar) real tarzda tasvirlangan. Shum bola boshiga tushgan qancha sinovlar, ocharchilik va sarguzashtlarga qaramay, hayotga bo'lgan muhabbatini yo'qotmaydi. Xalqona iboralar, askiyalar va jonli so'zlashuv tilining mukammal qo'llanilgani asar jozibasini oshirgan.

Xulosa o'rnida shuni aytish lozimki, muallif bolalik xotiralari orqali o'sha davr muhitini jonli aks ettirib, boy va kambag'al o'rtasidagi farqni, xalqning urf-odatlari hamda milliy ruhini badiiy mahorat bilan ochib bergan. Shum bolaning onasiga bo'lgan mehr-muhabbati, vijdoni va qilgan ishidan pushaymon bo'lishi namoyon bo'ladi. U onasini ranjitganidan afsuslanib, uydin chiqib ketadi. Bu orqali ota-onani hurmat qilish, ularning ko'nglini og'ritmaslik va har bir ishning oqibatini o'ylash zarurligini ta'kidlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1., „Shum bola“ (ruscha). Rossiya davlat kutubxonasi. Qaraldi: 2016-yil 24-sentyabr.
- 2., „Shum bola“ (ruscha). Rossiya davlat kutubxonasi. Qaraldi: 2016-yil 24-sentyabr.
- 3., „Shum bola“ (ruscha). Rossiya davlat kutubxonasi. Qaraldi: 2016-yil 24-sentyabr.
- 4., „«Shum bola» barcha davrlarning eng yaxshi bolalar kitoblari ro'yxatiga kiritildi“. Kun.uz (2-iyun 2023-yil). Qaraldi: 26-noyabr 2023-yil.
- 5., „Shum bola“ — asrlar oshayotgan asar“. Xs.uz (24-noyabr 2023-yil). Qaraldi: 26-noyabr 2023-yil.[sayt ishlamaydi]
- 6., „Ozornik: Info about the Film“ (ruscha). Kinopoisk. Qaraldi: 7-mart 2012-yil.
- 7., Abduraim Abduvahobov: „Yulduz bo'lgan tez o'chadi, shuning uchun san'atkorning kamtar bo'lgani yaxshi“ (9-yanvar, 2012). Qaraldi: 1-iyun, 2012.
8. <https://www.kino-teatr.ru/kino/movie/sov/16060/titr/>